

Філосаф у літаратурнаўстве

Знаўца... Гэтае вызначэнне накладвае на чалавека асаблівую адказнасць. Яно становіцца адлюстраваннем яго вялікага вопыту і глыбокіх ведаў. А калі гэты чалавек — вучоны, даследчык, то і яго прафесійнага авалодання прадметам і аб'ектам даследавання.

Святлана КАЛЯДКА

Літаратуразнаўцам назавеш да-
лёка не кожнага, хто спрычыніўся
да прыгожага пісьменства. Мала
прааналізаваць наяўны матэрыял
— гэта можа зрабіць і падрыхтаваны,
спрачкваны студэнт
філфака ці журфака, мала раскры-
тыкаваць няўдалы твор — з гэтым
можа справіцца і дасведчаны чы-
тач, а вось убачыць асобную з'яву
ў сувязі з іншымі з'явамі літара-
турнага працэсу, паглядзець на яе
ў дынаміцы развіцця нацыянальнай
літаратуры, у кантэксце най-
ноўшых дасягненняў навукі пра
чалавека, — тут трэба быць літара-
туразнаўцам. Да такіх вучоных-
літаратуразнаўцаў з шырокім кру-
гавідам, вялікім багажом ведаў,
філасофскім падыходам да бела-
рускай літаратуры і літаратараў
належаць доктар філалагічных
навук, загадчык аддзела тэорыі і
гісторыі літаратуры Цэнтра дас-
ледаванняў беларускай культу-
ры, мовы і літаратуры НАН Бела-
русі Міхась Тычына.

Калі звярнуцца да яго навуко-
вых прац, у прыватнасці, па тэо-
рыі літаратуры, то ўбачым, што
Міхася Аляксандравіча заўсёды
цікавілі праблемы ўздзеяння эпохі
«выбуху камунікацый» на літара-
туру, яму важна было вызначыць
межы выкарыстання тэарэтычных
інавацый, заастрыць пытанне
заснавання і асэнсавання найноў-
шай навуковай тэрміналогіі, «мо-
вы думкі», разгалінаваць паняцці
«літаратурнасць» і «мастацкасць»,
узніць праблемы эстэтычнага ана-
лізу літаратурнага працэсу, твор-
чага метаду, псіхалогіі творчасці,
традыцый і наватарства, індыві-

дуальнага стылю і г. д. М. Тычына
ў навуковых працах выходзіць на
значны абагульненні, у якіх аба-
значае стратэгію, тактыку і цыві-
лізацыйныя праблемы развіцця
літаратуразнаўства і літаратуры ў
доўгатэрміновым перспектыве, рас-
працоўвае магчымыя варыянты
эфектыўнай рэалізацыі навукова-
даследчых і літаратурна-мастацкіх
праектаў.

М. Тычына — асоба першай
велічыні ў сучасным беларускім
літаратуразнаўстве, ён з'яўляў-
ся навуковым кіраўніком фун-
даментальнага даследавання
«Беларуска-ўкраінскай літаратур-
най ўзаемасувязі эпохі фарміра-
вання нацый» (1996 — 2000), што
было выдадзена на беларускай
(2002) і ўкраінскай (2003) мовах і
атрымала прэмію кіраўнікоў На-
цыянальных акадэміі Беларусі,
Украіны і Малдовы (2004).

Міхась Аляксандравіч умела
спалучае даследчую і навукова-
арганізацыйную дзейнасць. Ён
пачаў працаваць у сектары тэорыі
літаратуры Інстытута літаратуры
АН БССР з кастрычніка 1970 года.
З 1995 года пачынаецца яго дзей-
насць у якасці загадчыка аддзела
ўзаемасувязей літаратур, аднак
яго «поле», якое трэба апрацоў-
ваць і даводзіць да ладу, — гэта
тэорыя літаратуры, і таму з верас-
ня 1999 года М. Тычына ўзначаль-
вае аддзел тэорыі літаратуры. З
сектара тэорыі пераходзіць навуко-
вая дзейнасць, менавіта тут Вік-
тар Каваленка, Алясць Адамовіч
сталі яго настаўнікамі, блізкімі
па духу калегамі і папалчнікамі, і
па сённяшні дзень ён сам з'яўля-
ецца навуковым кіраўніком, дух-
хоўным бацькам для многіх сваіх

вучняў. Міхась Аляксандравіч не
толькі высокакваліфікаваны спе-
цыяліст у галіне тэарэтычнага
літаратуразнаўства, ён першаад-
крывальнік інавацыйных метада-
лагічных падыходаў да вывучэння
сучаснай беларускай літаратуры,
ім распрацаваны і ўведзены ў шы-
рокі ўжытак ці пераасэнсаваны ў
сувязі з новай культурнай сітуа-
цыяй найважнейшыя тэарэтыч-
ныя паняцці, катэгорыі — «новы
гістарызм», «паэтычныя мадэлі»,
«поле літаратуры», «дыфузія жан-
раў і стыляў», «праблема варыя-
тыўнасці ў мастацтве» і інш.

Міхась Аляксандравіч валодае
бліскучымі арганізатарскімі здоль-
насцямі, дзякуючы якім пад яго
кіраўніцтвам супрацоўнікамі ін-
стытута выканана каля дзесяці
планавых калектывных фундамен-
тальных даследаванняў.

Першы навуковы артыкул
М. Тычыны «У лабараторыі пісь-
менніка» быў апублікаваны ў часо-
пісе «Маладосць» у 1970 годзе. Уво-
гуле, за часы працы ў інстытуце ім
напісана 15 навуковых манаграфій
(у тым ліку ў саўтарстве), 4 зборнікі
літаратурна-крытычных артыкулаў,
а таксама больш як 400 навуковых
работ у беларускіх, расійскіх, укра-
інскіх, польскіх, літоўскіх выданнях
(многія з якіх перакладзеныя на
англійскую, нямецкую, іспанскую,
венгерскую мовы), не лічачы пры
гэтым шматлікія даклады на між-
народных і рэспубліканскіх наву-
ковых канферэнцыях і навукова-
папулярныя артыкулы. Міхась
Аляксандравіч — адзін з аўтараў
акадэмічнай «Гісторыі беларускай
літаратуры XX ст.», падручнікаў па
беларускай літаратуры для 9—11
класаў сярэдняй школы, школьных

праграм, член рэдакцыйнай калегіі
часопіса «Роднае слова». Член вучо-
нага савета Інстытута мовы і лі-
таратуры імя Якуба Коласа і Янкі
Купалы, савета па абароне дысер-
тацый пры Інстытуце мовы і літара-
туры, старшыня навукова-мета-
дычнага семінара. Ён лаўрэат літара-
турнай прэміі імя У. Калеснікі
за кнігу «Аляксандр Пушкін і Якуб
Колас» (2000), літаратурных прэмій
«Літаратурнай газеты» (Масква),
часопісаў «Маладосць», «Полымя»,
«Беларусь». А ў далёкія 1970 — 80-я
гады М. Тычына быў лектарам та-
варыства «Знание», вучоным сакра-
таром Тэрміналагічнай камісіі
пры Аддзяленні грамадскіх навук,
членам бюро секцыі крытыкі СП
БССР... І гэта яшчэ не поўны пера-
лік таго, да чаго спрычыніўся тале-
навіты вучоны.

На «літаратуразнаўчым полі»
даследаванняў М. Тычыны сыхо-
дзяцца такія цікавыя, неардынар-
ныя пісьменнікі, як Кузьма Чор-
ны, Васіль Быкаў, Алясць Адамовіч,
Вячаслаў Адамчык, Іван Чыгры-
наў, Віктар Казько, Алясць Разанаў,
Аляксей Дудараў, Іван Шамякін...
У кожным з іх Міхась Аляксандра-
равіч знаходзіць тое адметнае,
унікальнае, індывідуальнае, што
робіць гэтых пісьменнікаў асоба-
мі ў беларускай літаратуры і куль-
туры, што дазваляе ім ганарыцца
і за межамі краіны. У біяграфіі
даследчыка былі і літаратурныя
творы: «Дажынкi. Аповесці і апа-
вяданні» (1979); «Вяртанне: Апо-
весць пра Кузьму Чорнага» (1984),
а таксама вершы.

Сярод апошніх прац Міха-
ся Аляксандравіча — «Вялікія і
Малыя Тычыны: легенды і рэ-
альнасць: [зборнік літаратурна-

дакументальных матэрыялаў пра
беларускі і ўкраінскі род Тычы-
наў]» (2011), манаграфія «Янка Ку-
пала і Якуб Колас: учора і сёння»
(2012). У першай ён даследуе гіс-
торыю свайго радаводу, звяртаю-
чыся да ўспамінаў родных, сяброў,
да архіўных дакументаў; падае ў
манаграфіі сучаснае прачытанне і
каменціраванне вядомых і мала-
вядомых твораў Паўла Тычыны;
прыводзіць жыццёпіс, суправа-
джаючы дакументальныя факты
вершамі знакамітага ўкраінскага
паэта і г. д. У другой — прадстаў-
ляе манументальнае даследаван-
не творчасці Янкі Купалы і Якуба
Коласа ў кантэксце дзяржаўна-
культурнага будаўніцтва Беларусі,
у святле найноўшых метадалагіч-
ных падыходаў аналізуе творы бела-
рускіх песняроў. Усё ж, каб гаварыць
пра класікаў літаратуры пасля
ранейшых уласных і шматлікіх
іншых даследаванняў вядомых вучо-
ных, трэба не толькі паглядзець
па-новаму на сто разоў агледжа-
нае, агульнаасэнсаванае, прыня-
тае за норму і г. д., але і раскрыць
яго як невядомае вядомае... І гэта
М. Тычыну даецца проста, лёгка,
нязмушана, нібыта літаратура-
знаўчыя адкрыцці не выношва-
юцца ім, не патрабуюць глыбокага
роздуму, а вылятаюць з-пад пяра
як раптоўныя «откровения».

У кожнага даследчыка ёсць аў-
тары, якіх хочацца чытаць і пера-
чытваць, вучыцца ў іх, спасцігаць
іх творчую «кухню», увесць час
імянуць дасягненні іх прафесій-
нага ўзроўню... У мяне сярод такіх
аўтараў — літаратуразнаўца, кры-
тык, нарысіст, публіцыст, прэзійк,
філосаф Міхась Аляксандравіч
Тычына.